

# KADİYÂNİLİK BAĞLAMINDA MEHDİLİK

Ahmet YÖNEM\*

---

## Özet

Kadiyaniliğin kurucusu Mirza Gulam Ahmed'in görüşleri Mesihlik, Mehdilik ve Nebilik gibi iddiaları esas alan çerçevede şekillenmiştir. Kendi tezlerine göre Müceddid, Mehdi, Mesih hatta Nebi ve Resuldür. Kendisi Müslümanların beklediği Mehdi, Hıristiyanların beklediği Mesih olmanın yanında Hinduların beklediği Krişna'dır. Mirza Gulam Ahmed'e göre Müslümanların beklediği Mehdi de Mesih'le aynı kişi olacaktır. Mesih ve Mehdi olan Mirza Gulam, hem Hz. İsa'nın, hem de Hz. Muhammed'in ruhsal gücünü taşımaktadır. Bu nedenle barışçıdır, cihadını kılıçla değil propaganda ile yapacak ve böylece İslâm'ı yayacaktır. Kılıçla cihad döneminin kapandığını, İslâm'ın dünyaya yayılması için kalem ve dua dışında bir metodun olmadığını savunmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** İslam Mezhepleri, Mehdi, Şia, Kadiyanilik, Gulam Ahmed.

## Mahdiyyah in the Context of Qadiyaniyyah

### Abstract

Mirza Ghulam Ahmad is the founder of the Qadiyaniyyah whose opinions are based on the context of Mahdi and the Nabi. According to their own claims, the reformer (Mujaddid) is the Mahdi, the Messiah, the Messenger and even the prophet. He expects the Mahdi awaited by Muslims, the Messiah awaited by Christians and the Krishna awaited by Hindus are all the same one Mirza Ghulam who is the Mahdi and the Messiah is supposedly carrying the spiritual power of Jesus as well as Muhammad. Therefore he is peaceful; he will emit Islam and his Jihad through propaganda, and not the sword. He suggests that the period of jihad by the sword is over and that he will spread Islam to the world only through the use of the pen and prayer and vows not to use another method.

**Keywords:** Islamic Sect, Mahdi, Shia, Qadiyaniyya, Ghulam Ahmad.

---

## Giriş

Kadiyânîlik 19. Yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmış dini bir harekettir. Bu hareket Mezhebin kurucusunun doğduğu yere nispeten Kadiyânîlik olarak anılmakta iken daha sonraki dönemlerde "Ahmediyye" olarak da yayılmaya devam etmiş ve bu gün dünyanın pek çok ülkesinde temsilcisi olan bir hareket halini almıştır. Kadiyânîler kendilerini isimlendirirken Mirza Gulam

---

\* Dr., MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni (yonemahmet@hotmail.com)

Ahmed'in doğum yeri olan Pakistan'ın Pencap eyaletine bağlı Kadiyan bölgesinin adını kullanmakta, kendileri için Ahmediyye Cemaati ya da hareketi ifadesini tercih etmektedirler. Bu isimlendirme için de hem dünyada hareketin dini kökeni hem de İslam dışı ilan edilmesinin tesirinin olduğu kanaatindeyiz. Bu hareketin isimlendirmesinde Ahmediyye ya da Kadiyânîlik ismi birlikte ve ayrı ayrı kullanılmaktadır. Biz çalışmamızda daha çok Kadiyânîlik ismini tercih etmekteyiz.

Kadiyânîliğin doğuş sürecindeki sosyo-politik ortamına kısaca bakmak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bugünkü Pakistan'ın güney kısmının 712 yılında Muhammed b. Kasım tarafından fethedilmesi ile bölgeye İslamiyet girdi. Bölgedeki Budist ve Hinduların İslam'a girmesi ve İslam'ın yayılması ise Sufiler ve tüccarlar aracılığı ile oldu. Daha sonraları bölgede İslami sultanlık ve krallıklar kuruldu.

16. yy. dan itibaren dünya hâkimiyetine yönelen Hıristiyan dünyası başta Hindistan olmak üzere pek çok bölgede sömürge faaliyetlerine başladı. Müslümanların Hint Alt Kıtası'ndaki hâkimiyeti bölgeye ticari faaliyetlerle gelen ve 18. yy. ortalarında hâkimiyetlerini sağlamlaştıran İngilizler tarafından kırıldı. 1857'de Hindular ve Müslümanların İngilizler aleyhine birlikte gerçekleştirdikleri son silahlı girişim olan ancak başarısızlıkla sonuçlanan Bağımsızlık İsyanı ile İngilizlerin Hint Yarımadası'ndaki hâkimiyetleri kuvvetlendi. İngiliz yönetimi altındayken Müslümanlar geriledi, Hindular ise ekonomik, sosyal ve siyasi kazanımlar elde etti.<sup>1</sup>

İmparatorlukların dağılmaya başladığı 19. ve 20. yy. Müslümanlar açısından siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal alanda büyük bir buhran ve çöküşün yaşandığı asırlar olmuştur. Bilim ve teknolojiye önemli başarılar elde eden Batı, bir taraftan Müslümanları sömürgeleştirmeyi, diğer taraftan da onları dilleri, dinleri ve kültürlerinden uzaklaştırmayı planlıyordu. Sömürgeci ülkeler ele geçirdikleri yerlerde, hürriyetçilik ve özgürlükçülük adı altında farklı dini ve etnik unsurları birbirine karşı kıskırtıyordu. Sömürgeciliği en derinden yaşayan bölgelerden birisi çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü Hint alt kıtası idi. Müslümanlar, bu bölgenin İngilizler tarafından 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işgal planları dolayısıyla büyük bir ümitsizliğe düştüler. Daha önce kendilerini ve vatanlarını dış düşmanlara karşı savunan hilafet makamının, yetersiz ve güçsüz oluşu bu ümitsizliği ve karamsarlığı daha da artırdı. 19. asrın başlarında pek çok eyalette İngilizler idareyi ele geçirdi. İngilizlerin bölgedeki sömürge faaliyetleri ve halkı Hıristiyanlaştırma faaliyetleri, Müslüman halk arasında büyük bir düşmanlığa ve nefrete sebep oldu. 1857'de Sipahiler Delhi'den başlayarak büyük bir isyan gerçekleştirdiler. Ancak başarısızlıkla sonuçlandı ve İngilizler tarafından şiddetli bir şekilde bastırıldı. Bu başarısızlık Müslümanlarda büyük bir ha-

1 I. H. Siddiqui, "İslah (Hindistan)", *DİA*, XIX (İstanbul 1999), s. 160.

yal kırklığı meydana getirdi. Ayrıca bölgedeki Müslümanlar ve Hindular birbirine düşman hale getirildi.<sup>2</sup>

Bu sömürge faaliyetleri kendine has dini anlayışları içinde barındıran toplumlarda yeni fikri hareketlerin kıvılcımlarını da ateşledi. Hindistan pek çok dinin yaşadığı bir bölgeydi. İslam bu bölgeye girmesinden itibaren bu dinleri etkilemeye ve onlar üzerinde bazı değişimlere sebep oldu. Bu arada Müslümanlar da onlardan etkilendi. 16. asırdan itibaren bölgede Hint dinleri ile İslam arasındaki anlaşmazlıklara son verip ortak inançlara dayalı tevhid-i ilâhî veya din-i ilâhî adı altında yeni bir din kurma teşebbüsleri başladı. Hicretin ikinci bin yılı içinde çeşitli Sünnî Sufi tarikatların etkisiyle, kurtarıcı (mehdî) ve yenileyici (Müceddid) fikri yayılmaya başladı. Vahdet-i vücud görüşünün temsilcisi Şeyh Ahmed Serhendî'nin ikinci bin yılın Müceddidi ilan edilmesiyle birlikte, Yahudi ve Hıristiyanlıktan ilham alan mehdilik fikri Müslümanların zihinlerini meşgul etmeye başladı. Şah Veliyyullah ed-Dehlevî<sup>3</sup> ve Şarâni ile ıslah ve yeniden inşa hareketleri de başlamış, bu süreçte Sûfî eğilimli olan hadis uleması da katılmıştır. Burada iki temel görüşün şekillendiğini görmek mümkündür. Birinci olarak toplumun İslam'dan uzaklaştığı için böyle bir duruma düştüğü, ikinci olarak ise batıdan esinlenerek reformlar yapılabileceği yönündeki anlayıştır.<sup>4</sup>

Kadiyânîliğin ortaya çıktığı süreçte İslam dünyası Batı ile olan savaşında ciddi yenilgiler almış, özellikle Hindistan için Babürlülerin (1526-1858) çöküşü halkın farklı arayışlar içinde olması için bir zemin hazırlamıştı. Bu süreçte Hindistan için Sûfî kökenli Şah Veliyyullah ed-Dehlevî (ö. 1762) Medrese-i Rahimiye çalışmaları ile Müslüman halkın bilinçlenmesi için büyük gayretler gösterdi. Bugünkü Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Srilanka Müslümanlarının bilinçlenmesinde büyük rehberlik etti. Başlatılan bu faaliyetler Seyyid Ahmed Han<sup>5</sup> (ö.1898) ve Muhammed İkbâl<sup>6</sup> (ö.1938) üzerinde de etkili oldu. Bu süreçte 19. yy başlarında Hindistan İngilizlerin işgaline uğradı. 1857'deki İngilizlere karşı yapılan sipahi ayaklanmasında da başarısız olundu. O dönem için Osmanlı'nın bu bölgeye yardım etme imkânı da yoktu.

2 Sönmez Kutlu, "Çağdaş Dini Hareketler, Vehhabilik, Kadiyanilik, Babilik-Bahailik," *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankara: Ankuzem Yay., 2005, s. 227-252, 254.

3 Dehlevî'nin ıslah projesi hakkında geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Fazlur Rahman, *İslâmî Yenilenme: Makaleler II*, çev. Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2004, s. 115-125; Şah Veliyyullah Dihlevî için bkz., Mehmet İlhan, *Şah Veliyyullah Dehlevî'nin Kelami Görüşleri*, Ankara: Araştırma Yay., 2007, s. 112-135.

4 K. A. Nizami, "Hindistan (Din)", *DİA*, XVIII (İstanbul 1998), s. 87; Siddiqui, "İslah (Hindistan)", *DİA*, XIX, 160-161.

5 Seyyid Düzgün, I. H. Siddiqui, "İslah (Hindistan)", *DİA*, XIX (İstanbul 1999), s. 160; Mustafa Öz, "Ahmed Han, Seyyid", *DİA*, II (İstanbul 1989), s. 73.

6 Muhammed İkbâl, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. N. Ahmet Asrar, İstanbul: Birleşik Yay.; Mehmet S. Aydın, *İslâm Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Mavi Ufuklar Yay., 2008, s. 163-176; a. mlf., "İkbâl, Muhammed", *DİA*, XXII (İstanbul 2000), s. 17-23.

Hatta halkın Osmanlı taraftarı görünmesi Hint Müslüman aydınlarının baskı görmesine sebep oldu. İngilizlerin sömürge ile oluşturmak istedikleri sosyo-kültürel yapıya karşı Mevlana Nezir Hüseyin (ö.1902) Muhammed Kasım Nanevtevi (ö. 1880) ve Seyyid Ahmed Han (ö. 1898) üç farklı anlayışın temsilcileri oldular. “Medrese-i Rahîmiye” çatısı altında buluşan Mevlana Nezir Hüseyin “Ehl-i Hadîs”, Nanevtevi ve Reşit Ahmed Gangohi (ö. 1905) “Diyabendî” ekolü sûfilîği temsil etti. Seyyid Ahmed Han ise tefsir ekolünün temsilcisiydi. Abdullah Cekrlevî (ö. 1914) tarafından kurumsallaştırılan Ehl-i Kur’an ekolüne gelince bunlar İslam modernizminin temsilcisi oldular. Ahmed Han İngilizlere yakınlığı ve onlara verdiği desteklerden dolayı ciddi eleştiriler de almıştır.<sup>7</sup>

Müslümanların düştüğü bu durum halkın topyekûn yaptığı hatalar veya kıyametin yaklaşması ile ortaya çıkacak olaylar olarak değerlendirilip kurtuluşu Mehdi yahut Mesih beklentisinde gören anlayışlarda güç kazanmıştır. Hindistan’da Babür devletinin çöküş sürecine girmesi ilk defa siyasi hâkimiyetlerini kaybetme durumu ile karşılaşan Hindistan Müslümanlarını sarsmış ve bu durumdan kurtulmak için çareler aramaya sevk etmiştir. Hindistan Müslümanlarının sömürge dönemindeki sömürgeye karşı çıkış ve sömürgeci kurtuluş yollarını arama çabaları İslam ilimlerinde önemli gelişmelere sebep olduğu gibi İslam Mezhepleri tarihi açısından da incelenmesi gereken bir dönemdir. Bu tür akımların en önemlilerinden biri de şüphesiz Kadiyânîliktir. Kadiyânîlik akım olarak yeni bir düşünce ortaya koymasa da etkilerinin günümüzde de devam etmesi pek çok dünya ülkesinde temsil ediliyor olması açısından önemlidir.

Bu bölge Sünnî İslam’ın yaşandığı ve İslam dinine dair fikir ve düşüncenin üretildiği bir merkezdir. Özellikle doğu İslam dünyasında İran ve Orta Asya’nın yukarı kısmında Hindistan ekolü etkili olmuştur. Ayrıca Fatımiler Döneminde Mısırlı tacirlerle birlikte bazı İsmailî misyonerlerin Hindistan’a gelip burada faaliyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir ve bugün de İsmailîler<sup>8</sup> Hindistan teşkilatı ile varlıklarını sürdürmektedirler.

Hindistan’da önemli sayılacak ve etkisi günümüzde de devam eden 19. yy. sonlarına doğru Diyabendî muhafazakârlığı ile Aligarh modernizmi arasındaki Nedvetü’l-Ulemâ ve Şibli Nu’manî de etkili hareketlerdendir. Hindistan’daki İslamî düşünce XX. yy. da Osmanlıdan etkilenecek özellikle Hindistan’ın genç Türkleri olarak bilinen Aligarh mezunu aydınların faaliyetleri gerçekleşti. 1926’da Mevlana İlyas tarafından başlatılan Tebliğ Cema-

7 Şaban Ali Düzgün, *Seyyid Ahmed Han*, Ankara: Akçağ Yay., 2005, s. 59-122; a. mlf., “Rasyonalist Düşüncenin Son Dönem Kur’an Yorumuna Etkileri”, 2. *Kur’an Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yay., 1996, s. 308-324; İsmail Albayrak, *Klâsik Modernizmde Kur’an’a Yaklaşımlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 43-81.

8 Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul: Anka Yayınları, 2001, s.17.

ati hareketi de hala faaliyetlerine devam etmektedir. Fikri temelleri Muhammed İkbâl tarafından oluşturulan bağımsız İslam Devleti fikri, yeni bir düşünce akımı olarak tazeliğini muhafaza etmektedir. Mevdudî'nin başlattığı "Cemaat-i İslamî" hareketinden bahsetmeden geçmek de doğru olmayacaktır.

Yukarıda isimlerini verdiğimiz ve genelde toplumların bunalım dönemlerinde ortaya çıkan değişik düşünce akımlarına ek olarak, bu durumu su-i istimal edip kısmen ya da tamamen İslami prensiplerin dışına çıkarak toplumu kendi emelleri doğrultusunda yönlendirmek isteyen ve insanları bu yönde telkinleri ile etkileyen en önemli şahıslardan biri de Mirza Gulam Ahmed'dir.

Mirza Gulam Ahmed 1839 yılında Pakistan Sınırları içinde kalan Pencap eyaleti yakınlarındaki Kadiyan'da doğdu. Doğum tarihi ile ilgili çelişkili bilgiler olmakla birlikte<sup>9</sup> doğum tarihinin 1839 ya da 1840 olduğu belirtilmektedir. Soy itibari ile seçkin bir aileye mensup olan Mirza Gulam Ahmed'in ailesinin İngilizlerin bölgeyi işgalini desteklediği ve onlara yardım ettiği belirtilmektedir. Mirza Gulam Ahmed'in hekim olan babası oğlunu yetiştirmeye çalışmış ancak o inzivaya çekilme düşüncesi ile kenara çekilince hukukçu olabilmesi için Sialkot'ta 1864-1868 yılları arasında bölge mahkemesinde memur olarak çalışmaya göndermiştir. Burada hukuk sınavlarını kazanamadığı için babasının isteği üzerine geri dönmüştür. Döndüğünde babası ondan çok şey beklemiş ancak onun bu isteklerine karşılık veremediğini "Babam bana olan ümitlerinin altına bir çizgi çizdi ve beni ekmeğini yiyen fakat onun için bir şeyler yapmayan bir misafirden birazcık daha ileri seviyede gördü." diyerek ifade etmiştir.<sup>10</sup>

Bu memuriyet hayatı döneminde aile çevresi dışına çıkan Gulam Ahmed Kur'an okumaya ve Hıristiyanlık ile ilgili bilgi almaya başlamış ve Hindu-larla çeşitli tartışmalara girmiştir. Sialkot'tan dönüşünde kendisini tamamen ilmi faaliyetlere vermiş, babasının ölümünün arkasından işlerin tamamını kardeşine devreden Gulam Ahmed; Farsça, Arapça ve Urduca dillerinde yazı yazmaya başlamıştır. Mirza Gulam Ahmed kendisini tamamen inzivaya ayırmış ve dini bir takım yönlendirme ve insanlara görüşlerini anlatma fırsatını bulmanın yollarını aramıştır.

İnzivaya çekilen Mirza Gulam Ahmed bu arada Kur'an, tefsir, hadis sahasında çalışmalar yaptı, diğer dinler hakkında bilgi topladı. Küçük yaştan

9 Burada doğum tarihi konusunun ele alınması Mirza Gulam Ahmed'in vahiy aldığı iddiaları ve bu iddialar arasında yaşı ile ilgili olarak kendi açıklamaları önemli bir meseledir. Fığlalı, konuyu bu boyuttan ele alarak değerlendirmiştir, Ethem Ruhi Fığlalı, *Kadiyanilik*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 1974, s. 12.

10 Fığlalı, *Kadiyanilik*, s. 59; Geniş Bilgi için bkz., Sönmez Kutlu, "Çağdaş Dini Hareketler, Vehhabilik, Kadiyanilik, Babilik-Bahailik", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankara: Ankuzem Yay., 2005, s. 227-239-252.

beri gördüğü rüyalar ve garip davranışlara yeni bir şeyler daha eklenmesine sebep oldu. Babasının ölümüyle, kendi anlayış ve ifadesine göre “dünya adamı olmadığı için” ailenin geçim ve idaresini nasıl çözümleneceği korkusunu yaşarken, gaybdan duyduğunu söylediği bir ses kendisine, “اليس الله بركات عبده” (Allah kuluna yetmez mi?) diye seslendi. Bundan sonra, babasının işlerini kardeşine bırakarak inzivaya devam etti. Bu dönemde Farsça, Arapça ve Urduca dillerde yazma alışkanlığını kazanmak için bazı denemelerde bulundu. 1877-1878 yıllarında gazetelerde Hindulara ve Hıristiyanlara karşı makaleler yazdı. Hindu ve Hıristiyanların, Müslümanları acımasızca eleştirdiği bir zamanda, onun İslamiyet’i savunmak için giriştiği bu faaliyet, halkın oldukça ilgisini çekti ve onun kişiliğini ön plana çıkardı.<sup>11</sup>

19. yy sonlarında iç karışıklılara ve sömürgeye maruz kalan Hindistan’da misyoner faaliyetleri artmış Müslümanların tümü bu durumdan rahatsız olmuştu. Mirza Gulam Ahmed Hindu ve Hıristiyanlara karşı 50 ciltlik bir yazı yazacağını duyurdu ve 1880 yılında “*Berâhin-i Ahmediyye*”nin ilk iki cildini yazdı. Yazmış olduğu bu eserin halk arasında kabul gördüğünü düşünen Mirza Gulam Ahmed, kendisini İslam’ı diğer dinlere karşı savunan bir kişi konumunda görmüştür. Böyle bir değerlendirme yapmaya sebep olan davranışın ise Muhammed Hüseyin Batalevî’nin “*İşâatü’s-Sunne*” isimli dergide Haziran Kasım 1884’de bu kitabı destekler mahiyette yazılar yazması olarak değerlendirilebilir. Yazdığı kitabın devamı olan ciltlerde vahyin keşilmediğini, Peygambere tam uyan birinin zahiri ve Bâtini olarak sezgiye dayanan bilgiler alabildiğini iddia etti. Bu düşüncelerle birlikte İngilizlere övgü yazıp kılıçla cihad döneminin kapanması gibi fikirlerini açıklayan Gulam, kendisine karşı Müslümanlar tarafından cephe alınmasına neden oldu. 1885’te kendisini 14. yy Müceddidi olarak ilan edip dini yenilemek üzere gönderilmiş olduğunu söyledi. Üç yıl sonra Allah’tan emir aldığını iddia ederek kendi adına bey’at almaya ve yeni bir cemaat oluşturmaya başladı. Bey’at şartlarını on madde halinde belirledi. Bu maddeler, şirkten ve her türlü büyük günahtan sakınmak, teheccüd namazları dahil bütün namazları aksatmadan kılmak, bütün insanlara iyi davranmak, her durumda Allah’a bağlı kalarak kendini O’na adamaktır. Kur’ân’ın gösterdiği yolda yürümek, İslâm’a bağlılığa her şeyden çok değer vermek, dini dünyanın üstünde tutmaktır. Kendini her konuda Mirza Gulam’a bağlayarak ölünceye kadar ona itaat etmek olarak belirlenmişti.<sup>12</sup>

Mirza Gulam Ahmed bu çalışmalarından sonra diğer dinlere karşı kaleme aldığı kendi eseri olan *Berâhin*’de başlattığı tartışmayı seyahatleriyle sürdürmeye başladı. Bu seyahatlerinde insanlarla çeşitli tartışmalara giriyordu. İlk tartışmasında ağırlığını koyarak fikirlerinin haklılığını, yapılan itirazlara

11 Geniş Bilgi için bkz. Kutlu, “Çağdaş Dini Hareketler”, s. 227-239, 252.

12 Fıçlalı, *Kadiyanilik*, s. 48-49.

karşı iyi cevaplar vererek ortaya koydu. Bu esnada Urduca kaleme aldığı *Surne-i Çeşm-i Arya* (Arya'nın Gözüne Sürme) isimli kitabını yayımladı. 1885-1888 yılları halkın nabzını yoklamak için seyahatle geçti. Bu tarihten itibaren kendi görüşlerini daha açık bir şekilde dile getirmeye başladı.

### **Kadiyânîliğin Temel Görüşleri ve Mehdilik Düşüncesi**

Mirza Gulam Ahmed'in görüşleri müceddidlik, mehdilik, mesihlik ve nebilik gibi konular etrafında şekillenir. Kendi iddialarına göre o, bir müceddid, mehdi, mesih hatta nebi ve resuldür. Kendisi Müslümanların beklediği Mehdi, Hıristiyanların beklediği Mesih olmanın yanında, Hinduların beklediği Krişna'dır. İleri sürülen bu iddialar genel anlamda bölgedeki dini anlayışların sahip olduğu kurtarıcı fikrini de yansıtmaktaydı. Bu iddialarla birlikte itikadi olarak Eş'arî ve Maturîdî kelimcülerin görüşlerini benimseyen Kadiyânîler'e göre iman Kur'an'da geçtiği gibi dil ile ikrar kalp ile tasdik etmek demektir. Hz Muhammed'in peygamber olarak getirdiği esasları hayatlarında tatbik etmek gerekir. Amentüde ifade edilen esaslar aynen geçerlidir. İslam'ın şartları konusunda Hanefî mezhebine tabidirler.

Daha sonra ortaya çıkmış olan Lahor kolu içtihat kapısının fıkıh alanında sürekli açık olduğunu savunmaktadır. Kadiyânîler'e göre Hz İsa ölmemiş yaralanmıştır. Yaralarını "merhem-i İsa" denilen bir ilaçla iyileştirmiş ve İncil'i öğretmek için Keşmir'e gelmiştir. Burada yüz yirmi yaşında vefat eden Hz. İsa, Srinagar'da gömülmüştür. Bu nedenle, Kıyamet öncesinde gelmesi beklenen Mesih, Hz. İsa değil, Hz. Muhammed'in ümmetinden yaratılış bakımından ona çok benzeyen birisi olacaktır. Müslümanların beklediği Mehdî de ayrı bir kişi olmayacak, Mesih'le aynı kişi olacaktır. Bu kişi de Mirza Gulam Ahmed'den başkası değildir. Mesih ve Mehdi olan Mirza Gulam, hem Hz. İsa'nın, hem de Hz. Muhammed'in ruhsal gücünü taşımaktadır. Bu nedenle barışçıdır, cihadını kılıçla değil propaganda ile yapacak ve böylece İslâm'ı yayacaktır. Kılıçla cihad döneminin kapandığını İslam'ın dünyaya yayılması için kalem ve dua dışında bir metodun olmadığını savunmaktadırlar.<sup>13</sup>

Mirza Gulam, 1885 yılında yayımladığı bir bildiriyle, her yüzyılın başında ümmetin dinini yenileyecek bir müceddidin gönderileceği rivayetine dayanarak, kendisinin Allah tarafından hicrî 14. yüzyılda dini yenilemek ve insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak üzere gönderilen bir müceddid (yenileyici) olduğunu ileri sürmüştür. O, bu sıfatının yanı sıra, daha önce Müceddidlik iddiasında bulunanların kullanmadığı sıfatları kendisi için kullanmıştır. Örneğin milletlerin arasını bulacak bir hakem, hiç kimsenin bilmediği gizli ve ledünni ilimlerle donatılmış imam ve halife, Âdem'in benze-

13 Fiğlalı, *Kadiyanilik*, s. 52-53.

ri, Meryem'in oğlu Mesih (Mesih b. Meryem), geleceği bildirilmiş Mesih (el-Mesihu'l-Mev'ûd) veya geleceği bildirilmiş Mehdi (el-Mehdi el-Ma'hûd) gibi sıfatlar sayılabilir. Kadiyan Ahmedileri, Mirza Gulam'ın bu görüşlerini aynen benimsemiştir. Lahor Ahmedileri ise, Müceddidlik iddiasını İslam'ın başından itibaren ona sokulmuş İslam'la alakalı olmayan unsurlardan onu arındırma olarak açıklamışlardır. Onlara göre, müceddid ilâhî ilham ve haberleşme gücüne sahiptir ve Allah tarafından gönderilmiştir. Başka birisi bu iddiayla ortaya çıkmadığı için bu asrın müceddidi tek kişidir ve o da Mirza Gulam'dır. Onun müceddidliğini ispatlamak için Ebced hesabını, Kur'an ayetlerini ve hadisleri delil getirmeye çalışmışlardır.<sup>14</sup>

Nebilik ve Mehdi - Mesihlik hakkında cemaatin görüşlerini paylaşmayanlar Lahor kolunu oluşturup İslam Dini ile ilgili önemli çalışmaların yapıldığı bir merkez olarak da çalışmıştır. Buna karşılık Kadiyan Kolu İslami esaslara uyma ve ibadet konusunda hassas olmaya dikkat ettikleri halde, nübüvvet konusundaki aşırı görüşleri nedeniyle Pakistan Parlamentosunun 7 Eylül 1974 tarihinde aldığı bir kararla İslam dışı azınlık ilan edilmişlerdir.

Kadiyânîlerin Kurucusu olan Mirza Gulam Ahmed Müceddid, Mehdi, Mesih hatta Nebi olduğunu ilan etmiş ve bu yolla kendi fikir ve düşüncesi etrafında insanlara ümit vererek bir beraberlik sağlamaya çalışmıştır. Burada yukarıda sıraladığımız kavramlarla ilgili geniş bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Çünkü bu fikirler çoğu toplumlar tarafından bir inanç esası olarak değerlendirilmiş, Kadiyânîler de bu fikirlerin etrafında görüş beyan ettiklerinden bu kavramlar içerisinde Mehdi'lik fikri önemli bir yer tutmuştur.

Mehdi, bir lütufla istenilen kişiye rehberlik edip doğru yolu gösteren anlamında olan "Huda"dan ismi mefuldür. Yaygın anlamıyla kıyametten önce ineceği söylenen kişiye verilen addır. Kıyametten önce geleceği rivayet edilen Hz. İsa da aynı isimle adlandırılmıştır.<sup>15</sup>

Kur'an-ı Kerim'de "Mehdi" kelimesi geçmemekle birlikte "h-d-y" fiilinin müştakları kullanılmıştır. "Allah kime hidayet ederse işte o hakka ulaşmıştır (el-Kehf, 18/17). "Her toplumun bir rehberi vardır (er-Ra'd, 13/7)." Hadislerde bu kelimenin Hz. İsa<sup>16</sup> ve Hulefai Râşidin'e sıfat<sup>17</sup> olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin, Ebû Seleme,<sup>18</sup> Cerir ibn Abdullah el-

14 Geniş Bilgi için bkz., Kutlu, *age.*, 2005. 227-252.

15 Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, X, 409.

16 Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned*, I-IV, İstanbul 1992, II, 411.

17 Tirmizî, *es-Sünen*, I-VI, İstanbul 1992, V, 44 I; Ebu Davud, *es-Sünen*, I-IV, İstanbul 1992, IV, 200; İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 26.

18 Müslim, *el-Camiu's-sahih*, I-III, İstanbul 1992, "Kitabü'l-Cenâiz", II, 634.



Beclî<sup>19</sup> ve Muaviye<sup>20</sup> için dua maksadı ile mehdi kelimesinin kullanıldığı belirtilmektedir.<sup>21</sup>

Arap şiirinde İslam'dan önce iyiye ve hayra götüren anlamlarına gelen "mehdi" kelimesi, İslam'dan sonra imana götüren manalarında kullanılmış ve dini bir hüviyet kazanmıştır. Hassan b. Sabit ve Ferazdak da, mehdi kelimesini aynı maksatla kullanmıştır. Cerir divanında, Süleyman Mübarek için bu kelimeyi kullanmıştır.<sup>22</sup> Aynı zamanda İbrahim Peygamber<sup>23</sup> ve Emevi Halifesi Hişam için kullanmıştır.<sup>24</sup> Goldziher bu kelimenin İslam'a giren herkes için kullanıldığını söylemektedir.<sup>25</sup>

Hicri I. asırda Muhtar b. Ebi Ubeyd es-Sakafi (67/687) tarafından Hz Ali'nin Fatıma'dan olmayan oğlu Muhammed b. Hanefiyye<sup>26</sup> için el-Mehdî İbnü'l-Vasi denilirken muhtemelen lügat anlamı kastedilmiş olmakla beraber bu kullanım, Muhammed b. Hanefiyye'nin (81/700) de vefatından sonra "ric'at" inancını da içine alan bir anlama sahip olarak, ıstılah anlamını ifade eder hale gelmiştir. Zaman içerisinde bu kelime, ism-i fail anlamında insanların doğru yola iletmesi için Allah tarafından seçilmiş ve gerçeğe ulaştırılmış kimse manasını ifade etmeye başlamıştır.<sup>27</sup>

Sünnî hadis kaynaklarındaki rivayetlere göre mehdi, Ehl-i Bey'ten olan, ismi Hazreti Peygamberin ismine uyan bir kişidir. Dünyanın zevaline bir gün bile kalsa, Allah o günü o şahsın ortaya çıkması için uzatacaktır.<sup>28</sup> Mehdi, Fatıma evladından olacak,<sup>29</sup> bir gecede bütün dünyayı ıslah edecek<sup>30</sup> insanlar ondan ihsanda bulunmasını isteyecekler o da herkese istediğini bol bol verecektir.<sup>31</sup> Zuhurundan sonra yeryüzünde beş, yedi yahut dokuz yıl kalacaktır.<sup>32</sup> Mehdinin Hz. İsa olduğu da rivayetler arasındadır.<sup>33</sup>

19 Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, I-VIII, İstanbul 1992, VI, 189.

20 Tirmizî, V, 687.

21 İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 264.

22 Cerîr, *Divan*, II, 40.

23 Cerîr, *Divan*, I, 29.

24 Cerîr, *Divan*, I, 94.

25 Ignaz Goldziher, *el-Akide ve's-Şeria fil-İslam*, thk. Abdulhak Abdulaziz b. Kadıhan, trc. Musa Muhammed Yusuf, Beyrut, trz. s. 378.

26 Muhammed b. el-Hanefiyye adına nisbet edilen görüşler için bkz., Mehmet Atalan, *Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadoludaki Tezahürleri*, (Muhammed Hanefi Cenkenmeleri), Ankara: İlahiyat Yay., 2007, s. 64-73.

27 Ebu Mansur Abdulkahir b. Tahir el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fiğlalı, Ankara: TDV, 1991, s. 31; Ebu Muhammed el-Hasan b. Musa en-Nevbahti, *Fıraku's-Şi'a*, nşr. M. Sadık Ali Bahri'l-Ulûm, Necef 1936, s. 27.

28 Ebu Davud, *es-Sünen*, "Kitabu'l-Mehdi", 1; İbn Mace, thk. M. F. Abdülbaki, İstanbul 1992, "Fiten" s. 34.

29 İbn Mace, "Fiten" 34; İbn Hanbel, I, 84.

30 Ebu Davud, "Mehdi", 1.

31 İbn Mace, "Fiten", s. 14.

32 Tirmizî, "Fiten". s. 53; İbn Mace, "Fiten", s. 34; İbn Hanbel, III, 21.

Şî'a'da daha çok "Kâim el-Mehdi" şeklinde geçen ve gözden kaybolduktan sonra ortaya çıkacak olan kurtarıcı düşüncesine rastlanmaktadır. Bu anlayışa göre yeryüzünde açık ya da gizli bir "kaim" vardır.<sup>34</sup> Zamanı gelince parlak gök cisimleri gibi aniden ortaya çıkacak,<sup>35</sup> yeryüzünü adaletle dolduracaktır.<sup>36</sup> Mehdi gaybetinden sonra ortaya çıkacak, bütün dünyayı Decal'den ve her türlü kötülüklerden temizleyecektir. On iki imamın her biri mehdidir.<sup>37</sup> El-Kaim el-Mehdi kaybolacaktır fakat gaybeti esnasında o insanları görecek, insanlar ise onu görmeyecektir.<sup>38</sup>

Şii fırkalar içerisinde "Kâim el-mehdi"nin kim olduğu konusunda da bir ittifak söz konusu değildir. Ancak Ali b. Ebi Talib,<sup>39</sup> Muhammed b el-Hanefiyye (Keysaniye'nin iddiasına göre gerçekte ölmediğine inanılan, Mekke ile Medine arasında bulunan Radva dağında yaşadığı söylenen Hazreti Peygamber'in müjdelediği zaman gelince ortaya çıkacak olan mehdi Muhammed b. el-Hanefiyye'dir)<sup>40</sup> Abdullah b. Muaviye,<sup>41</sup> Muhammed en-Nefzü'z-Zekiyye,<sup>42</sup> Cafer es-Sadık,<sup>43</sup> Muhammed b. İsmail,<sup>44</sup> Musa el-Kazım,<sup>45</sup> Muhammed b. Ali en-Naki,<sup>46</sup> Cafer b. Ali en-Naki,<sup>47</sup> Hasan el-Askeri,<sup>48</sup> Muhammed b. Hasan el-Mehdi, Şî'a içerisinde özellikle İmamiyye tarafından mehdi olarak kabul edilen kişilerdir.

İddialara göre mehdi kelimesinin ıstılahî anlamda ilk kullanılışı Muhtar es-Sakafi'ye aittir.<sup>49</sup> Rivayetlerde Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz'in de yeryüzünü adaletle dolduracak kimse olarak takdim edildiği belirtilmektedir.<sup>50</sup>

33 İbn Mace, "Fiten", s. 24.

34 Bkz. Şeyh es-Saduk Ebi Cafer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummi, *Kemalü'd-din ve Temamü'n-Ni'me*, thk. Ali Ekber Gaffari, Kum 1405, I, 292.

35 Saduk, I, 324-325.

36 Muhammed b. Yakup el-Kuleyni, *el-Usul Mine'l-Kafi*, Beyrut 1401, I, 341.

37 Saduk, II, 336.

38 Saduk, II, 335-336.

39 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 20.

40 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a* . s. 26-27; Saduk, I, 32-33.

41 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a* . s. 31.

42 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 53-54.

43 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 57.

44 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 61.

45 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 67-70.

46 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 78.

47 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a* s. . 88-89.

48 Nevbahti, *Fırakü'ş-Şî'a*, s. 80-81.

49 Bağdadi, s. 39; Ebu Feth Muhammed b. Abdulkerim eş-Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Abdülkerim Ali Menha, Beyrut 1990, I, 147 vd; Mcdonald "Mehdi" *İslam Ansiklopedisi*. VII, 475; Fiğlalı, *Çağımızda İtikadi Mezhepler Tarihi*, Ankara 1993, s. 270 vd.

50 İbn Sa'd, *Tabakat*, V, 243.

Tüm toplumlarda, onları içinde yaşadıkları dönemdeki sıkıntılardan kurtaracak biri ya da ahir zamanda geleceği umulan kişi şeklinde iki değişik mehdi anlayışı hâkim olmuştur. Her grup veya kişi bu kavrama farklı anlamlar yüklemiştir. Beklenen kurtarıcı fikri farklı isimlendirmelerin olmasıyla birlikte aynı maksada yöneliktir.

Mesih, ric'at, mehdiiy-i muntazar, müceddid vb. isimlendirmeler, mehdi fikrinin oluşum sürecinin tezahürleri mahiyetindedir.

Hintliler, Brahman'ın tenasühünde Vişnu'nun vücuda gelişini ve Hindu- luğun Budizm'e hakim olacağı ve insanların ruhlarının hürriyetine erecekleri dönemi beklerler. Moğollar da mezarına kurbanlar adanan Cengiz Han'ın ölümünden önce Moğolları Çin'in esaret boyunduruğundan kurtarmak üzere dünyaya sekiz veya dokuz yüzyıl sonra tekrar döneceğini söylediğine hala inanmaktadırlar.<sup>51</sup>

Hindularda ise ahir zamanda geleceğine inanılan muhteşem hükümdar mehdi Valki'dir. Roma veya Krişna Vişnu'nun geçmişteki avatarları olduğu gibi Valki de, Vişnu'nun müstakbel avatarıdır.<sup>52</sup> Budizm'e gelince kurtarıcı anlamına gelen "Maytreya" kavramı kullanılmaktadır. Sanskritçe "maytri" kelimesinden türemiştir. Maytri kelimesinin kökü dostluk, merhamet anlamına gelir. Maytreya kelimesi ise merhametli, sevimli anlamına gelir.<sup>53</sup>

İlkel din mensuplarından sayılan Yeni Gine yerlileri, ahir zamanda geleceğini bekledikleri kurtarıcının "mensren" olduğunu söylerler. Onun, içi zenginliklerle dolu bir gemiye gelerek dinlerini yeniden ihya edeceğine inanırlar. Kuzey Amerika yerlileri de ahir zamanda bekledikleri kurtarıcının bir dans ayini esnasında aralarında görüleceğine inandıkları "Ghost-Danc" törenleri düzenliyorlardı.<sup>54</sup>

İslam kültüründe Mesih, Mehdi inancı ile birlikte önemli bir yere sahiptir. Mesih ifadesi Kur'an-ı Kerim'de sadece İsa b. Meryem için kullanılmakta birlikte, Yahudi ve Hıristiyanların kelime ile kastettiği "Beklenen Kurtarıcı" anlayışı yoktur. Kelime Kur'anda tek başına<sup>55</sup> ve İsa kelimesi ile birlikte<sup>56</sup> kullanılmaktadır.

Müslümanlar arasında, Hz İsa'nın ikinci kez yeryüzüne gelişi konusunda iki farklı görüş vardır. İsa'nın öldüğü ve ikinci kez gelmeyeceği, diğeri ise İsa'nın cismen ve ruhen "Ref" olduğundan, ölümü tatmak için ikinci kez

51 Goldziher, *Akide-tü's-Şeria fi'l-İslam*, Beyrut ts. s. 215.

52 Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları*, (SBE Basılmamış Doktora tezi) Erzurum 1976, s. 11.

53 Sarıkçıoğlu, "Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet", *İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1980, Sayı 4, s. 77-90.

54 Sarıkçıoğlu, "Mecusi Dininde Mehdi İnancı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, VII, 1-7.

55 en-Nisâ 4/172; el-Mâide 5/17, 72, 75; et-Tevbe 9/30, 31.

56 Âl-i İmrân 3/3; en-Nisâ 4/157, 171.

yeryüzüne geleceği görüşüdür. Biz burada, ikinci görüş sahipleri ve iddiaları üzerinde duracağız.<sup>57</sup>

İsa'nın nüzulünü açık bir şekilde belirten, bir ayet yoktur. Ancak iddia sahipleri bazı ayetleri bu istikamette te'vil etmektedirler. Söz gelimi;

Kur'an-ı Kerim'de "Ey İsa ben seni eceline yetireceğim, seni kendime yükselteceğim İnkâr edenlerden seni tertemiz sıyracağım, sana uyanları kıyamet gününe kadar, inkâr edenlerin üstünde tutacağım..."<sup>58</sup> "...Bu, inkârından ve bir de, Meryem'e büyük iftirada bulunmalarından ve Allah'ın resulü Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük demelerinden ötürüdür. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar fakat onlara o öyle göründü. Ayrılığa düştükleri şeyde, doğrusu şüphelidirler, bu husustaki bilgileri ancak, zanna uymaktan ibarettir. Kesin olarak onu öldürmediler bilakis Allah onu kendi katına yükseltti. Kitap ehlinde ölmeye önce İsa'ya inanmayacak yoktur. O gerektiği gibi inanmadıklarından "kıyamet günü onların aleyhine şahit olur."<sup>59</sup> "...Ben onlara sadece; Rabbiniz ve rabbiniz olan Allah'a kulluk edin diye bana emrettiğini söyledim. Aralarında bulunduğum müddetçe onlar hakkında şahittim, beni öldürdüğünde onları sen gözlüyordun. Sen her şeye şahittin"<sup>60</sup> buyrulmaktadır.<sup>61</sup>

Hadislerde ise, İsa'nın yeryüzüne tekrar geleceği konusu açık bir şekilde anlatılmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihi başta olmak üzere Hz. İsa'nın yeryüzüne iniş hadisesi ağırlıklı olarak Deccal'ın çıkışı ile ilgili hadislerde açıkça tasvir edilmektedir. Hz. İsa, kıyametin kopuşuna dair on alametten biridir.<sup>62</sup> İsa b. Meryem'in ineceği yer, indikten sonra yapacağı işler, Deccal ile savaşması, Hz. Muhammed'in ümmeti olarak mehdinin arkasında namaz kılması, dünyada ne kadar süre kalacağı, eceli ile ölüp Hz. Peygamberin yanına gömülmesi en küçük ayrıntılarına kadar anlatılmıştır.<sup>63</sup>

Bu hadislerin anlattığına göre, İsa b. Meryem, Şam camiinin doğu tarafındaki beyaz minareye incek ve elinde bir kargı ile Afik denilen bir yerde ortaya çıkacak, Deccal'ı öldürecek ve sabah namazında Kudüs'e gelecektir. Müslümanların imamı olan Mehdi yerini ona vermek isteyecek fakat o kabul etmeyerek Mehdinin arkasında namaz kılacaktır. Sonra domuzu öldürecek

57 Celaleddin Abdurrahman es-Suyuti, *Nuzulü İsa b. Meryem*, Beyrut ts., s. 83.

58 Ali İmrân 3/55.

59 en-Nisâ 4/155, 159.

60 el-Mâide 5/116-117.

61 Bu ayetlerin değerlendirilmesi için bkz. Hüseyin Atay, *Ehli Sünnet ve Şi'a*, Ankara: AÜİF yay, 1983, s. 130-136; Fiğlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, 1986, s. 250 vd.

62 Ebu Davud, *Sünen*, II, 429-430.

63 Buhârî, *Sahih*, "Tabirür-rüya", s. 33, "Enbiya", s. 48, "Fiten", s. 26; Müslim, *Sahih*, "İman", s. 273, 275, 277, "Fiten", s. 110; Ebu Davud, *Sünen*, "Melahim", 14; Ebu Abdillâh Muhammed el-Hakim en-Nisâburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut ts, IV, 492.

ve haçı kıracaktır. Cizyeyi kaldıracak, kendisine inanmayan Yahudi ve Hıristiyanları öldürecek ve bütün insanlık Müslüman olacaktır. Yeryüzünde kırk yıl kalacak sonra ölecek namazı Müslümanlar tarafından kılınarak Medine'ye Hz. peygamberin yanına Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'in arasındaki yere gömülecektir. İsa'nın kıyamet kopmadan önce yeryüzüne ineceği ağırlıklı olarak Mehdi fikrinin aksine kabul görmüş ve kelim kitaplarında yer almıştır.<sup>64</sup>

Mirza Gulam Ahmed'e göre, Kur'an'ı insanların kalbine, Mehdi yerleştirecektir. Ancak bu mehdî özel seçilmiş, Allah tarafından hidayete erdirilmiş bir kişi olacaktır. Gelişi söz verilen Mehdi (el-Mehdiyye el-Mev'ûd), zamanın imamıdır. İddiasına göre, görevi Allah'ın birliğini semavî alametlerle yeniden kurmaktır. Kendisine Mukaddes Ruhla yardım edilmiş ve Rab ona bütün haşmetiyle görünmüştür. Ahmediyye, mehdilikle ilgili şu hadisi kullanır: "İsa'dan başka Mesih yoktur." Burada bitirtilen İsa değil, İsa olarak isimlendirilen Mirza Gulam Ahmed'dir.<sup>65</sup>

### Sonuç ve Değerlendirme

Kur'an-ı Kerimde mehdi kelimesi geçmemektedir. Ancak mehdi kelimesinin lügat anlamına uygun olarak, insanları doğru yola iletmesi için Allah tarafından seçilmiş ve gerçeğe ulaştırılmış kimse anlamında "Hâdî" kelimesi kullanılmaktadır.<sup>66</sup> Mesih meselesinde olduğu gibi, mehdinin kesin olarak geleceğini iddia edenler, bazı ayetleri kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda te'vil etmişlerdir. "Her milletin bir yol göstereni vardır."<sup>67</sup> ve "Allah içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kıldığına, onlar için beğendiği dini temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir."<sup>68</sup> âyetleri, mehdilik fikrinin Kur'an'da bulunduğunu iddia edenlerin delilleridir.

Hadislerde ise; Sünni hadis edebiyatında Buharî ve Müslim'in *Sahih*'leri ile Nesaî'nin *Sünen*'inde mehdi ismi geçen bir rivayet bulunmamaktadır. Fuad Abdulkaki İbn Mâce'nin *Sünen*'ine yaptığı tahkikte mehdi ile ilgili rivayetlerle ilgili olarak Hâkim'in *Müstedrek*'ine istinaden mehdi ile ilgili rivayetlerin Şeyheyn (Buhari ve Müslim)in şartlarına uyduğu halde sahihlerine

64 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Menakıbu Ahmed b. Hanbel*, Kahire 1972, s. 169; Tahavi, *Akidetü't-Tahaviyye*, Beyrut 1978, s. 59; Ebu'l Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslamiyyin va'ltilâful-Musallin*, Wiesbaden 1963, I, 323; Bağdadi, *age.*, s. 270; Ebu Cafer Muhammed b. Ali ibn Babeveyh el- Kummi, *Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları*, çev. E. Ruhi Fiğlalı, Ankara: AÜİF Yay., 1978, s. 69.

65 Geniş Bilgi için bkz., Kutlu, "Çağdaş Dini Hareketler", s. 227-252.

66 el-Hac 22/53; el-Furkân 25/33.

67 er-Ra'd 13/7.

68 en-Nur 24/55.

almadıkları kaydını düşmüştür.<sup>69</sup> Bunların dışında kalan Hadis kitapları Sünni anlayışın mehdi konusundaki düşüncelerini yansıtır mahiyettedir. Mehdi fikri, kaleme alınmış ilk hadis mecmualarından San'anî'nin *el-Musannef*'inde yer alır.<sup>70</sup>

Hadis edebiyatı incelendiğinde Mehdi; "Hz. Muhammed'in soyundan olan Ehl-i Beyt'ten ve Fatıma neslindedir.<sup>71</sup> Rivayette Mehdi'nin, Hz. Hasan'ın neslinden olduğu belirtilir.<sup>72</sup> İsmi, Peygamberin ismine, babasının ismi de Hz. Peygamberin babasının ismine benzeyecektir.<sup>73</sup> Açık alınlı, uzun kavisli kirpikli, sürmeli çekik gözlü, düz burunlu, gür ve kıvrıkcık siyah saçlı, parlak renkli, geniş omuzlu sağ yanağı ve sağ eli üzerinde beni olan güzel görünüşlü bir yapıya sahip olacaktır. Yumuşak huylu, doğru sözlü, çok sabırlı, bir hizmetçi ile yemek yiyecek kadar mütevazı olacaktır. Çok cömert olacak herkese taşıyabilecekleri kadar ihsan edecektir.<sup>74</sup> Çok bilgili, züht ve takva sahibi, şefkatli, insanları hayra ve doğruya çağırarak zulüm ile dolu olan dünyayı adalet ve eşitlikler dünyası haline getirecek ve herkesi mutlu edecektir.<sup>75</sup> Mehdi cennet ehlerinden olacak,<sup>76</sup> yer ve gök sakinleri onu sevecek, geldiği zaman sema yağmurunu yağdıracak, yer bitkisini bitirecek her tarafta bolluk ve bereket olacaktır."<sup>77</sup>

"Dünyanın bir günlük ömrü kalmış olsa dahi Allah o bir günü uzatarak Mehdiyi gönderecek<sup>78</sup> o da bir gecede dünyayı ıslah edecektir.<sup>79</sup> Mehdi ahir zamanda ortaya çıkacak, İsa ile bir araya gelecek ve namazda ona imamlık yapacaktır.<sup>80</sup> Mehdi yedi sekiz ya da dokuz yıl yaşayacak,<sup>81</sup> bu zaman zarfında bütün Müslümanlar ona tabi olacak ve Müslümanların tek idarecisi olacaktır."<sup>82</sup>

Yukarıda verdiğimiz rivayetlerin tamamında mehdi ismi geçmektedir. İçinde mehdi ismi geçen rivayetler dışında bir de içinde mehdi ismi geçmeden Müslümanlar arasında mevcut kurtarıcı fikrini destekleyen hadisler

69 İbn Mace, *Sünen*, "Fiten", h.no: 36, h.no: 4084, II, 24.

70 Abdurrezzak b. Hamsam b. Hafi el-Himyeri San'ani, *el-Musannef*, XI, Beyrut 1990, "Babü'l-Mehdi".

71 İbn Mace, *Sünen*, "Kitabü'l-Fiten", 4086, II, 24.

72 Ebu Davud, *Sünen*, "Mehdi", 4282, IV, 106.

73 Ebu Davud, *Sünen*, "Mehdi", 4282, IV, 106.

74 Bkz Ebu'l Abbas Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemi, *el-Kavlu'l-Muhtasar fi alâmâti Mehdi Muntazar*, thk. Mustafa Aşur, Riyad ts., s. 35.

75 Ebu Davud, *Sünen*, h.no:4282, IV, 156,.

76 İbn Mace, *Sünen*, h.no:4087, II, 24,.

77 İbn Hanbel, *Müsned*, III, 27.

78 Ebu Davud, *Sünen*, h.no:4282, IV, 106, Tirmizi, *Sünen*, h. no:2231 IV, 505.

79 Ebu Davud, *Sünen*, h. no:4283 IV, 107,.

80 Bkz. Necmeddin Cafer b. Muhammed Askeri, *el-Mehdiyyü'l-Mev'ûdü'l-Muntazar*, Beyrut, 1977, II, 351.

81 İbn Hanbel, *Müsned*, III, 21-22.

82 Ebu Davud, *Sünen*, h.no: 4286 IV, 107.

vardır. “Siyah bayraklılar ve yere batırılacak ordu rivayeti bunlardan biridir.<sup>83</sup> Kaynak olarak verdiğimiz eserler dışında Taberanî, Ebu Ya’la, el-Mevsilî gibi hadisçiler de mehdi ile ilgili hadisleri nakletmişlerdir.

Bize ulaşan rivayetlerde, gerek hadisler, gerekse tarih, tabakât, makâlât türü eserler ve yapılmış araştırmalarda mehdinin kim olacağı hakkında karşımıza farklı isimler çıkmaktadır. Bunlar;

a-Hasan b. Ali<sup>84</sup>

b-Hüseyn b. Ali<sup>85</sup>

c-Abbas b. Abdulmuttalib oğullarından biri<sup>86</sup>

d-İsa b. Meryem<sup>87</sup>

e-Adı belirtilmemiş fakat İslam’ın zaferi için uğraşan her iyi ve doğru kişi<sup>88</sup>

f-Kıyamete yakın olarak ortaya çıkacak olan kurtarıcı.<sup>89</sup>

Suyûtî, İbn Hacer el-Askalanî ve ed-Dımeşkî gibi İslam bilgileri, mehdi hakkındaki hadisleri sahih kabul edip mehdinin belli bir şahıs olduğu kanaatine varmışlardır. Bu kanaati paylaşanlara göre mehdi, Ahir zamanda kıyamet kopmadan önce gelecek, Ehli Beyt’ten olacak, her şeyi ile Hz. Peygambere benzeyecektir. Mehdiden bir süre sonra, Hz. İsa yeryüzüne inecek, Deccal’ı öldürecek mehdinin arkasında namaz kılacak ve ikisi birlikte İslam’ı dünyaya hakim kılacaktır. Bu zamanda yaşayan herkes güven içerisinde ve huzurlu olacaktır. Bunlardan bir süre sonra da kıyamet kopacak ve hayat son bulacaktır.<sup>90</sup>

Mehdilik konusu İslam dünyasında genel olarak kabul görmüş bir konudur. Ancak bu konuda itirazlar da vardır. İslam âlimleri daha çok mehdi ile ilgili haberlerin kaynağına eğilerek, bu hususun tek dayanağı mahiyetindeki hadislere, özellikle hadislerin senetlerine itiraz etmişlerdir. Bu itirazlardan biri de, İbn Haldun tarafından ileri sürülmüştür. O bu hadislerin senetlerinde yer alan ravilerin, bazılarının Şîî görüşlü, bazılarının hafızaları zayıf, bazılarının meçhul oldukları için rivayet ettikleri hadislerin delil sayılamayacağını belirtmiştir. İbn Haldun bu hadislerden bir kısmının Buhârî ve Müslim’in şartlarına uyduğu halde onların kitaplarında bu hadislere yer vermediğini belirterek, güvenilemeyeceğini ima etmiştir. İbn Haldun mehdinin,

83 Bu iki rivayetin geniş değerlendirilmesi için bkz. Avni İlhan, *Mehdilik*, İstanbul 1993, s. 111-119.

84 Ebu Davud, *Sünen*, h.no: 4290 IV, 108;.

85 Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Tarihu'l Umem Ve'l-Müluk*, thk. Ebü'l-Fazl İbrahim, Beyrut ts., IV, 546.

86 Alaaddin Ali b. Abdülmelik el-Muttaki, *el-Burhan fi-Alâmâti Mehdi Âhiri'z-Zaman*, Beyrut 1988, s.10.

87 İbn Mace, “Fiten”, h. no: 134 II, 24,.

88 İbn Hanbel, *Müsned*, III, 37.

89 Ebu Davud, *Sünen*, II, 421-422.

90 Abdulmecid en-Neccar, *el-Mehdi b. Tumert*, Kahire ts., s. 242.

Beni Haşim ve Kureyş asabiyetine dayandırılmaya çalışıldığını ve bu konuda sûfîlerle Şîilerin görüşlerinin birbirine karıştığını ve buna bağlı olarak bazı isyanların çıkarak toplumun huzurunun bozulduğunu belirtmektedir.<sup>91</sup>

Bu veriler doğrultusunda mehdilik inancıyla ilgili Ehl-i Sünnet'in referans kitapları olan *Kütüb-ü Sitte'* de vahid nitelikli sahih hadisler olmakla birlikte, bir inanç konusu olmamıştır. Bunun yanında söz konusu problem sosyal açıdan İslam dünyasında sürekli karışıklıklara neden olmuştur. Aynı zamanda Kadiyanilik mezhebinin temel inanç konusu olmuş ve bu da İslam inancı bağlamında temel iman konularının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bu nedenle mehdilik, haklı olarak Ehl-i sünnet mezhebinin ana inanç konularından birisi olmamıştır.

Mehdinin tanımı ve kişilik nitelikleri konusundaki hadisler yeterince açık ve belirgin değildir. Bu da konuyla ilgili yaklaşımların farklı olmasına neden olmuş ve İslam bilginleri arasında bir konsensüs oluşturulamamıştır. Öte yandan mehdinin yapacağı icraatlar ve gerçekleştireceği görevler, genel geçer tabiat kuralları ve "âdetullah", "sünnetullah" realitesiyle bağdaşmamaktadır. Zira anlatılan özellik ve yapılan yorumlar doğrultusunda ortaya konulan niteliklere, peygamber bile sahip olamamıştır. Bu da mehdi meselesinin ne kadar çözümü zor bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Kâdiyânîlerin konuya yaklaşımının İslam dini asılları açısından kabul edilebilirliği mümkün görülmemektedir.

## Kaynakça

- Abdulkaki, Fuad, *Mu'cemu'l-Müfferres li-elfâzi'l-Kur'an*, İstanbul: Yayınevi, 1992.
- Atalan, Mehmet, *Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, (Muhammed Hanefi Cenknemeleri), Ankara: İlahiyat Yay., 2007.
- Bağdadi, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. E. Ruhi Fiğlalı, Ankara: TDV Yay. 1991.
- Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belazuri, *Ensâbu'l-eşrâf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisü'l-Küttâb, nr. 597-598.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğire, *Camiu's-Sahih*, İstanbul 1992.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail, *Makalâtü'l-İslamiyyin ve ihtilâfu'l-Musallîn*, nşr. Helmut Ritter, Wiesbaden 1963.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Kadiyanilik (Ahmediyye)", DEİF, Yay, İzmir, 1992.
- , *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, İstanbul: Selçuk Yay. 1983.
- , "Mezheplerin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", *AÜİFİD*, IV, Ankara 1980.
- Fîruzâbâdî, Murtaza el-Hüseyni, *Fedâilü'l-Hamse mine's-Sihahi's-Sitte*, Beyrut 1982.

91 İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: MEB Yay., 1982, II, 753-780.



- Goldziher, Ignaz, *el-Akide ve'ş-Şeria fi'l-İslam*, thk. Abdulhak Abdulaziz b. Kadıhan, trc. Musa Muhammed Yusuf, Beyrut ts.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul 1982.
- İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, I-IV, İstanbul 1992.
- İbn Mace, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, İstanbul 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut 1958.
- İlhan, Avni, *Mehdilik*, İstanbul, ts.
- Kummi, Sa'd b. Abdilllah Ebu Halef el-Eşari, *Kitabu'l-Makalât ve'l Fırak*, nşr. M. C. Meşkur, Tahran 1964.
- Kutlu, Sönmez “Çağdaş Dini Hareketler, Vehhabilik, Kadiyanilik, Babilik-Bahailik”, *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankara: Ankuzem Yay., 2005.
- Kutluay Yaşar, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara: Anka Yayınları, 2001.
- Muttaki, el-Hindi Alaaddin Ali b. Abdülmelik, *el-Burhan fi âlâmâti Mehdî Âhiri'z-Zamân*, Beyrut 1988.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri, *Sahih*, İstanbul 1992.
- Nevbahti, el-Hasan b. Musa, *Fıraku'ş-Şi'a*, İstanbul 1931.
- San'ani, Ebubekir Abdurrezzak ibn Hemmam, *el-Musannaf*, Beyrut 1992.
- Sankıoğlu, Ekrem, “Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet”, *İİFD*, s. IV, Ankara 1980.
- , “Mecusi Dininde Mehdi İnancı”, *AÜİFD*, c. VII, Erzurum 1986.
- , *Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları*, AÜİF Yay., Erzurum 1976.
- Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, *Nuzûlü İsa b. Meryem*, Beyrut ts.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihü'l-ümem ve'l-mülük*, thk. M. Ebu'l Fazl İbrahim, Beyrut ts.
- Tirmizi, Ebû İsa, *es-Sünen*, İstanbul 1992.